

Molnár Irén

SZÁM ATTILA: KRÍZIS ÉS FORRADALMI ALANY
VELJKO VLAHOVIĆ MUNKÁSEGYESZEME,
SZABADKA, 1979.

A szabadkai munkásegyszem gondozásában, szerb nyelven megjelenő tanulmány az idén került az olvasó kezébe. Szám Attila Krízis és forradalmi alany című könyvében, mintegy 150 oldalas terjedelemben, a tőkés társadalom társadalmi újratermelési problémáiról, válságairól és forradalmi megmozdulásairól ír.

A hat fejezetből álló tanulmány a tőke újratermelésének és ellentmondásainak a jellegzetességét, majd a forradalmivá váló munkásosztály harcmódját részletezi. Bevezetőjében a szerző feldolgozza a kutatási módszerhez fűződő elméleti és metodológiai problémákat. Megállapítja, hogy habár a tőkés termelés hatalmas előrehaladást ért el a termelőerők fejlődésében, ugyanakkor vitathatatlanok azok az ellentmondások is, amelyek megkérdőjelezik magát a burzsoá társadalmat. Illuzórikus lenne azonban azt várni, hogy a tőkés termelési mód majd önmagától felbomlik. A termelési viszonyok mindenkor a termelő embertől, tehát a szubjektív erőktől függttek, tehát a tőkés termelés megszüntetése is egy forradalmi társadalmi csoport, a munkásosztály feladata. A kérdés csak az, hogy ki a forradalmi alany. Az-e aki képes arra, hogy változtasson a termelési viszonyokon? Melyek azok a társadalmi tényezők, amelyek képessé teszik az embert arra, hogy változtasson saját társadalmi gyakorlatán, és milyen tevékenységre van szükség ahhoz, hogy meg tudjunk változtatni egy egész társadalmi rendszert? Ezek a kérdések foglalkoztatják a szerzőt. A problémák taglalása a konkrét-dialektikus feldolgozási módot választotta, hogy a társadalom egészének felvázolását fejlődésében követhesse. Az elméleti meghatározások argumentálásához pedig a konkrét példát a két Németország összehasonlításában keresi.

A tanulmány második fejezete a tőkés termelés válságának két alapvető tendenciáját említi: az egyik a tőke mozgásának útja a burzsoá termelési viszonyok újratermelésében, a másik pedig a szocialista forradalmi erők hatása ezekre a viszonyokra. Ugyanis a szubjektív erők

nem fogadják el a tőke akkumulációjának és újratermelésének formáit. Az időszerű tőkés rendszer gazdasági válságait természetesen többféleképpen magyarázzák a burzsoá gondolkodók, a lényegét, az osztályjellegű vizsgálódást azonban mindig megkerülik. Szám Attila több konkrét felfogást bírál, s közben nem feledkezik meg a kapitalista termelés és a piaci gazdálkodás tényleges korlátairól sem.

A harmadik fejezet a tőke válságának megoldásairól szól. A legnagyobb problémát itt abban látja, hogy az embernek illetve polgárnak biztosított „korlátlan szabadság” tulajdonképpen a tőke határtalan szabadsága, a termelő szubjektivitásának elidegenedése árán. A krízisek megoldásában így nem jut messzire a burzsoá társadalom, csak a tőke újratermelésével ellentétes tényezők hatását váltja ki mind a gazdaságban, mint a tágabb társadalmi szférában.

A tanulmány negyedik fejezete az időszerű pauperizáció lényegével kapcsolatosan feldolgozza a tőke természetes és társadalmi életfeltételeinek csökkenését, az emberiség ökológiai problémáitól kezdve egészen a dehumanizáció kérdéseiig.

A könyv két utolsó fejezete a társadalmi viszonyok forradalmi megváltoztatásának lehetőségeiről beszél. Egy forradalmi aktus nem a régi társadalmi rend teljes megszüntetését jelenti, mert a hatalmi szervek többségi átvétele még nem azonos a túlhaladott viszonyok rögtönzött elhalásával. A forradalmi változásoknak ugrásszerűen, de fokozatosan is át kell hatniuk az egész társadalmat; nem tekinthetők csak afféle mellékes folyamatnak amely megkerüli a társadalmi-gazdasági viszonyokat. A szerző ebben a fejezetben két alapvető témával foglalkozik: a forradalmi koncepció és az „új társadalmi szubjektum” kérdésének bírálatával. Ugyanis az a tény, hogy ma már nem beszélhetünk klasszikus bérmunkásról, hanem a dolgozó társadalmi helyzetének megváltozott feltételeivel és a munkásosztály rétegződésével állunk szemben, még nem jelenti azt, hogy ez a munkásosztály teljesen elvesztette forradalmi jellegét és inkább középréteghez, vagy az intellektuális réteghez csatlakozik.¹ Amennyiben a műszaki intelligencia a munkásosztály zöméhez csatlakozik társadalmi elvárásaiban, akkor jelentős tényezőt képvisel a dolgozó társadalmi tudatának kialakításában.

Ahhoz, hogy a mai tőkés viszonyok közepette a munkásosztály jelentős társadalmi tényezővé váljon a szerző szerint kifejezésre kell juttatni a dolgozó nép szükségleteit. A munkásosztály forradalmasítására Szám Attila szerint objektív és szubjektív tényezők is hatnak. Objektív, a válságok szinkronizáltsága, a tőke nemzetközisége és a munkásosztály szabadságának szűkülő tendenciája. Szubjektív viszont a dolgozó osztálytudata. A mai fejlett tőkés országok munkásosztálya, a szerző szerint még nem haladta túl az osztályelleniséget az ideológia terén sem. Megvan már a munkások intellektualizálása de ez még nem jelent teljes egységet egy szervezett osztály szintjén, tehát a dolgozók gazdasági harcát még nemigen erősíti az egységes politikai harc. Noha egyre inkább

bebizonyosodik az is, hogy a szétforgácsolt, időnkénti ellenállás még nem fogja a tőke hatalmát megbontani, és csak opportunistá harkoz vezet. Gyakran a mai burzsoá államok munkásosztálya megalégszik a munkásegysületek, szakszervezetek parciális programcéljaival. A sikeres forradalmi megmozdulások természetesen hatnak a „lekenyerezett” munkásosztályra, s előbb-utóbb csak belátja, hogy a helyes kiút a totális társadalmi forradalomban van.

Szám Attila ezzel a könyvével jelentősen hozzájárult az időszerű tőkés társadalom termelési viszonyainak ismertetéséhez. Megkülönböztetett figyelmet érdemel az erőfeszítése, amellyel leleplezi a tőkés elméletek téves és burkolt álláspontjait, s a társadalmi tendenciákat marxista módon magyarázza meg.

Jegyzetek

- ¹ A szerző Frank Deppe cikkeinek feldolgozásával kapcsolatosan vonja le következtetéseit.